

MOBIL TO'LOVLAR VA ULARNING IQTISODIYOTDAGI AHAMIYATI

Rahimov Javohirbek Rustam o'g'li

*Buxoro davlat universiteti
Iqtisodiyot va turizm fakulteti
3-bosqich talabasi*

Giyazova Nozima Bayazovna

*Buxoro davlat universiteti
Iqtisodiyot va turizm fakulteti
Iqtisodiyot kafedrası dotsenti,
i.f.f.d (PhD)*

Annotatsiya. *Ushbu maqolada mobil to'lovlarning qulayligi, xavfsizligi va iqtisodiyotga ta'siri yoritiladi. Ular naqd pulsiz hisob-kitobni rivojlantirib, bank tizimi va biznes uchun yangi imkoniyatlar yaratadi, shuningdek, moliyaviy inklyuziyani oshirishga yordam beradi.*

Kalit so'zlar. *mobil to'lov, raqamli to'lov, naqd pulsiz iqtisodiyot, elektron hamyon, mobil banking, elektron savdo, tezkor to'lov, tranzaksiya, kontaktless, QR-kod, NFC to'lov.*

Mobil to'lovlar – bu smartfonlar va boshqa mobil qurilmalar orqali tovar va xizmatlar uchun to'lovlarni amalga oshirish jarayoni. Ular elektron hamyonlar, mobil banking va NFC texnologiyalari orqali amalga oshiriladi. O'zbekiston Respublikasida timizdagi tijorat banklariga bu tizimning joriy etilishi banklararo to'lovlarning o'tishini tezlashtirdi va bank faoliyatini to'liq avtomatlashtirishga katta imkoniyatlar yaratdi.

Tarmoq texnologiyasining jadal rivojlanishi va ommalashishi bilan elektron tijorat sezilarli darajada rivojlanmoqda, elektron tijorat orqali korxonalar va mijozlar bugungi kunning yangi biznes faoliyat ishtirokchilariga aylandi, turli sohalarni rivojlantirishda imkoniyatlar paydo bo'la boshladi. Aloqa texnologiyalari va to'lov tizimlarining doimiy takomillashuvi bilan mobil to'lovlar jadal rivojlanmoqda, funksiyalar doimiy ravishda yangilananib borilmoqda, takomillashtirilib, turli amaliy dasturlar bilan birlashtirildi.

Mobil to'lovlarning ahamiyati hozirgi zamonaviy hayotda keng qo'llaniladigan va aholi uchun juda qulay bo'lgan mobil to'lov usuli hisoblanib, ular orqali foydalanuvchilar istalgan vaqtda va joyda turli xizmatlar uchun tez va oson to'lov qilishlari mumkin. Bu to'lov usuli nafaqat vaqtni tejashga yordam beradi, balki bank yoki boshqa moliyaviy muassasalarga borish zaruratini ham kamaytiradi. Bundan tashqari, mobil to'lovlar ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishga ham katta hissa qo'shadi, chunki u bank xizmatlariga kirish imkoniyati cheklangan odamlar uchun ham moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatini yaratadi. Mobil to'lovning ahamiyati hozirgi kunda kommunal to'lovlar, internet, mobil aloqa, onlayn savdo va boshqa

ko'plab xizmatlar uchun to'lov qilish mumkin, bu esa ularning ahamiyatini yanada oshiradi.

Mobil to'lov asosiy turlar:

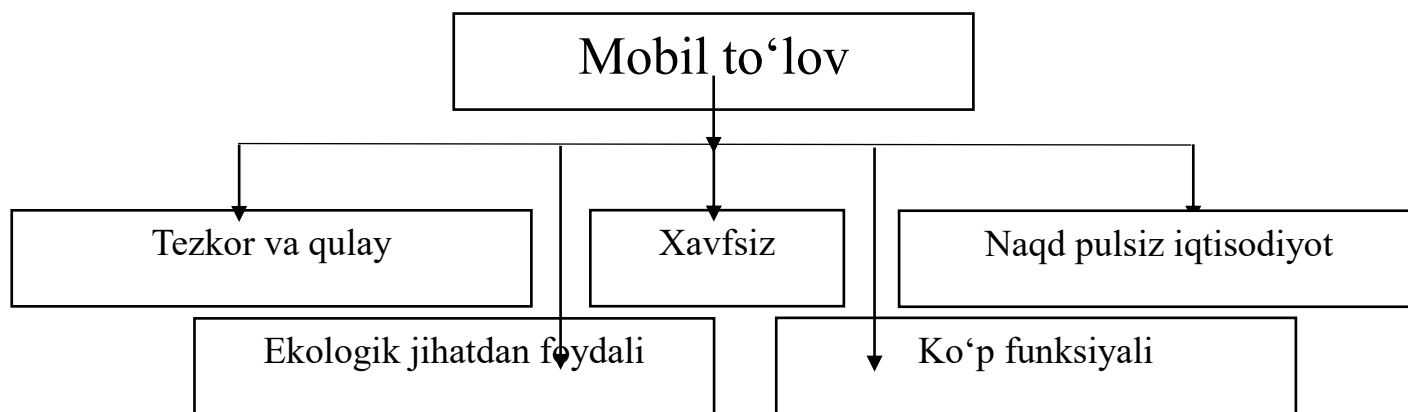
1. Mobil banking – Tijorat banklari tomonidan taqdim etiladigan mobil ilovalar orqali to'lovlar, hisob-kitoblar va pul o'tkazmalari amalga oshiriladi. Ushbu tizim foydalanuvchilarga istalgan vaqtda moliyaviy operatsiyalarni bajarish imkonini beradi. (Masalan, Click, Payme, Humo, Visa Direct)

2. Elektron hamyonlar – Bank hisobvarag'iga bog'lanmagan, mustaqil ravishda ishlaydigan raqamli hamyonlar. Ular onlayn xaridlar, xizmatlar uchun to'lovlar va tezkor pul o'tkazmalarini osonlashtiradi. (Masalan, PayPal, WebMoney)

3. QR-kod orqali to'lovlar – Savdo nuqtalarida yoki onlayn platformalarda QR-kodni skanerlash orqali to'lovlarni amalga oshirish imkoniyatini beradi. Ushbu usul tezkor va xavfsiz tranzaksiya imkoniyatini ta'minlaydi.

4. NFC (Near Field Communication) orqali to'lovlar – Smartfon yoki aqlli gadjetlar orqali kontaktsiz to'lovlarni amalga oshirish imkoniyatini taqdim etadi.

Mobil to'lov tizimlari mobil banking elektron hamyonlar, QR-kod va NFC to'lovlar foydalanuvchilarga tezkor, xavfsiz va qulay to'lov imkoniyatlarini taqdim etadi. Bu texnologiya nafaqat tezkor va qulay, ko'p funksiyali balki xavfsiz to'lov mexanizmini ham ta'minlaydi. Bu tizimlar naqd pul yoki kartaga ehtiyojni yo'q qiladi, firibgarlik xavfini kamaytiradi va yashirin iqtisodiyotini qisqartiradi. Shuningdek, atrof-muhitni himoya qilishga yordam beradi.

1-rasm. Mobil to'lovning foydali tomonlari.

Tezkor va qulay – To'lovlar bir necha soniya ichida amalga oshiriladi, naqd pul yoki kartaga ehtiyoj qolmaydi.

Xavfsiz – Shifrlash va autentifikatsiya texnologiyalari firibgarlik xavfini kamaytiradi.

Naqd pulsiz iqtisodiyot – Pul muomalasi elektron shaklga o'tib, soya iqtisodiyotini qisqartirishga yordam beradi.

Ekologik jihatdan foydali – Qog'oz chek va naqd pulga ehtiyoj kamayib, atrof-muhitni muhofaza qilishga hissa qo'shadi.

Ko'p funksiyali – Kommunal to'lovlar, soliqlar, xaridlar, transport chiptalari va boshqa xizmatlarni bir platforma orqali to'lash mumkin.

Hozirgi raqamli iqtisodiyot sharoitida mobil to'lov, kontaktless to'lov va tranzaksiyalar moliyaviy tizimning ajralmas qismiga aylanib, ular nafaqat odamlarning kundalik hayotini yengillashtirish, balki biznes jarayonlarini optimallashtirish kabi iqtisodiy jarayonlarning rivojlanishga hissa qo'shish kabi muhim vazifalarni bajarmoqda kelmoqda. Ushbu texnologiyalar hozirgi kunda moliyaviy operatsiyalarni tezkor, xavfsiz va qulay shaklda amalga oshirish imkoniyatini yaratibgina qolmay, naqd pulsiz jamiyat sari harakatni jadallashtirmoqda.

Kontaktless to'lov texnologiyalari orqali foydalanuvchilar tez va qulay to'lovlarni amalga oshirishlari mumkin.

Tranzaksiya: Moliyaviy operatsiyalar. Elektron to'lov tizimlari orqali tranzaksiyalar tez va xavfsiz amalga oshirilmoqda.

Elektron savdo: Internet orqali tovar va xizmatlarni sotish. Elektron savdo platformalari raqamli to'lovlarni qo'llab-quvvatlab, mijozlarga qulaylik yaratmoqda.

1-jadval

Mobil to'lovlarning Markaziy Osiyo davlatlarida rivojlanishi ⁴

Davlat	Mobil to'lovlarning rivojlanish darajasi	Ijobiy ta'sir	Salbiy ta'sir	Potensial imkoniyatlar
O'zbekiston	Yuqori	- Iqtisodiy faoliyatning o'sishi: Kichik biznes uchun qulaylik. - Soliqlar oshishi.	- Raqamli infratuzilma cheklolari: Qishloq hududlarda qiyinchiliklar. - Xavfsizlik xatarlari.	- Fintech va startaplarning rivojlanishi.
Qozog'iston	Yuqori	- Bank xizmatlaridan foydalanishning kengayishi. - Xaridlar hajmining oshishi.	- Bozorning monopolizatsiyasi. - Kibershaxsiylik xatarlarining kuchayishi.	- Innovatsiyalarni jalb qilish orqali texnologik o'sish.
Qirg'iziston	O'rtacha	- Chekka hududlarda xizmatlarga kirishning yaxshilanishi. - Remittanslar osonlashishi.	- Ko'p aholining raqamli savodxonligi pastligi.	- Xalqaro transferlarda to'lov tizimlarini kengaytirish.

⁴ Muallif ishlanmasi

O'zbekistonda mobil to'lov tizimi tez rivojlanmoqda, naqd pulsiz operatsiyalar ommalashmoqda. Biroq, xavfsizlikni mustahkamlash, firibgarlikning oldini olish va xizmatlarni yanada qulay qilish zarur.

Qozog'istonda mobil to'lov tizimi tez rivojlanmoqda, bu esa moliyaviy operatsiyalarni qulay va tezkor qiladi. Biroq, xavfsizlikni mustahkamlash, firibgarlikning oldini olish va xizmatlarni barcha foydalanuvchilar uchun yanada tushunarli qilish zarur.

Qirg'izistonda mobil to'lov tizimi rivojlanmoqda, ammo internet infratuzilmasini yaxshilash, kiberxavfsizlikni mustahkamlash va xizmatlarni yanada qulay hamda ommabop qilish zarur.

Mobil to'lov texnologiyalari iqtisodiyotda nafaqat samaradorlikni oshiradi, balki yangi ish o'rinlari, innovatsion xizmatlar va startaplar uchun yo'l ochadi. Mintaqada raqamli infratuzilmani rivojlantirish va xavfsizlikka e'tibor qaratish kelgusi taraqqiyotning muhim omili bo'ladi.

Xulosa qilib aytganda, mobil to'lovlar va ularning iqtisodiyotdagi ahamiyati juda katta. Bu vaqtni tejaydi va xatolar ehtimolini kamaytiradi. Mobil to'lov ham elektron tijoratni rivojlantirishga hissa qo'shadi. Ular tashkilot va korxonalariga o'z mijozlaridan to'lovlarni qabul qilishning oson va qulay usulini taqdim etadi. Mobil to'lovlar kelajakda ham iqtisodiyotda muhim rol o'ynaydi, chunki ular texnologiyaning rivojlanishi bilan yanada rivojlanib boradi va turli xil xizmatlarni taklif qiladi. Ular nafaqat moliyaviy operatsiyalarni osonlashtiradi, balki iqtisodiy o'sish, moliyaviy inklyuziya va innovatsiyalarni rag'batlantiradi. Mobil to'lovlarning ahamiyati kelajakda yanada ortishi kutilmoqda, chunki texnologiyalar rivojlanishi va foydalanuvchilarning ehtiyojlari o'zgarishi bilan bu soha yanada kengayadi.

ФЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ:

1. Abdulloev, A. J. (2023). THE ROLE AND IMPORTANCE OF STRATEGIC PLANNING IN MARKETING.

2. Абдуллаева, Х. Н. (2024). МАХАЛЛИЙ КОРХОНАЛАР ФАОЛИЯТИДА МАРКЕТИНГ ДАСТУРЛАРИДАН ФЙДАЛАНИШ AMERICAN JOURNAL OF EDUCATION AND LEARNING ISSN: 2996-5128 (online) | ResearchBib (IF) = 9.918 IMPACT FACTOR Volume-2| Issue-5| 2024 Published: |30-12-2024| 800 АМАЛИЁТИ ТАХЛИЛИ ВА УНИНГ САМАРАДОРЛИК КЎРСАТКИЧЛАРИ. *Scientific Journal of Actuarial Finance and Accounting*, 4(05), 1-9.

3. Abdullayeva, H. (2024). KORXONA FAOLIYATIDA INNOVATSION MARKETINGDAN FOYDALANISH. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz)*, 49(49).

4. Axrorovna, B. M. (2022). The Importance of Digitizing the Tax System. *European Journal Of Business Startups And Open Society*, 2(11), 1-5.

5. Giyazova, N.B. (2024). INCREASING THE EFFICIENCY OF WASTE RECYCLING IN THE ECONOMY OF OUR COUNTRY. *MODELS AND METHODS FOR INCREASING THE EFFICIENCY OF INNOVATIVE RESEARCH*, 3(34), 455-461.
6. Giyazova, N.B., & Sh,B.S. (2024). ZAMONAVIY RAQAMLI IQTISODIYOTDAGI MUAMMOLAR VA CHORA-TADBIRLAR. *Science and innovation*, 3(Special Issue 42), 482-489.
7. Niyozova, I. N., & Shodibekov, U. (2024). RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA BOJXONA TIZIMINI AVTOMATLASHTIRISH. *INNOVATION IN THE MODERN EDUCATION SYSTEM*, 5(40), 619-623.
8. Niyozova, I. (2023). Digitalization-Merits And Demerits On The Whole Society. *Центр Научных Публикаций (Buxdu. Uz)*, 38(38).
9. Tairova, M. M., Narzullayeva, G. S., & Odinayeva, N. F. (2021). Foreign Experience in Ensuring High Competitiveness of Economists in Higher Education.
10. Таирова, М. М., & Зойитов, Д. (2024). ЗНАЧЕНИЕ МАРКЕТИНГОВЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ. *Science and innovation*, 3(Special Issue 42), 371-376.
11. Hakimovna, U. M., & Muhammedrisaevna, T. M. S. (2023). Audit and Marketing Audit in Small Business and Private Entrepreneurship: The Order and Process of Inspection.
12. Sayfullayeva, M. (2023). Establishment Of Agritourism Clusters In Uzbekistan Based On The Principles Of Sustainable Tourism. *Центр Научных Публикаций (Buxdu. Uz)*, 35(35).
13. Raxmatullayeva, F. M. (2024). MINTAQALAR RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING AHAMIYATI. *Indexing*, 1(1).
14. Raxmatullayeva, F. M., & Shaxzod, J. (2024). RAQAMLI IQTISODIYOTNING RESURLAR ISTE'MOLIGA TA'SIRI. *MODELS AND METHODS FOR INCREASING THE EFFICIENCY OF INNOVATIVE RESEARCH*, 3(34), 496-502.